

Sygn. akt II UK 177/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 kwietnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)
SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)
SSA Jolanta Hawryszko

w sprawie z wniosku R. J.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w O.
o emeryturę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 25 kwietnia 2017 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w W.
z dnia 22 października 2015 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w W. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 22 października 2015 r. Sąd Apelacyjny w W., III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. od wyroku Sądu Okręgowego w O. z dnia 3 lutego 2015 r., uwzględniającego odwołanie R. J. od decyzji z dnia 23 września 2014 r. i

przyznającego mu prawo do emerytury od dnia 12 sierpnia 2014 r. z uwzględnieniem jako okresów zatrudnienia w szczególnych warunkach pracy w charakterze traktorzysty od dnia 1 kwietnia 1976 r. do dnia 13 sierpnia 1976 r. i od dnia 16 marca 1977 r. do dnia 12 września 1977 r. w Spółdzielni Kółek Rolniczych w S. oraz od dnia 21 września 1977 r. do dnia 30 listopada 1982 r. w Spółdzielni Usług Rolniczych w O. Zaliczył tę pracę do prac wymienionych pod poz. 3 w dziale VIII "transport" wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz. U. Nr 8, poz. 43, ze zm.; dalej "rozporządzenie"). Wcześniej organ rentowy zaliczył jako okresy pracy w warunkach szczególnych zatrudnienie ubezpieczonego od dnia 2 listopada 1982 r. do dnia 31 stycznia 1990 r. w Spółdzielni Kółek Rolniczych w P. oraz od dnia 4 listopada 1996 r. do 31 grudnia 1998 r. w Przedsiębiorstwie Komunikacji Samochodowej w N. Spornych okresów nie zaliczył z powodu braku świadectwa pracy w warunkach szczególnych.

Sąd Apelacyjny potwierdził ocenę prawną Sądu pierwszej instancji wskazując, że w Dzienniku Urzędowym Ministra Rolnictwa i Leśnictwa oraz Gospodarki Żywnościowej z dnia 31 marca 1988 r. wymieniono stanowiska pracy w zakładach rolnictwa, leśnictwa, branży przemysłowych leśnictwa i przemysłu rolno-spożywczego równoważne pracom wykonywanym w szczególnych warunkach, a wśród nich w załączniku nr 1, w dziale III pod pozycją 3, pracę kierowców ciągników, kombajnów oraz pojazdów gąsienicowych. Wysnuł z tego wniosek, że w branży rolniczej praca jaką wykonywał ubezpieczony uznana była za pracę w warunkach szczególnych, co usprawiedliwia narażenie na hałas, niekorzystne warunki atmosferyczne, wymuszona pozycja ciała, wibracje, kurz i pył. Uwzględnił także, że zarówno kombajn, jak i traktor oraz pojazdy gąsienicowe nie służą ściśle do prac Transportowych. Przyjął zatem, że ubezpieczony wykonywał prace transportowe w dziale rolnictwa i jako traktorzysta kwalifikuje się do kategorii pracowników wykonujących prace wymienione w wykazie A w dziale VIII pkt 3 rozporządzenia. Zwrócił uwagę, że praca kombajnisty również dotyczy prac polowych i nie mieści się z podstawowym pojęciem transportu, a jednak została uwzględniona jako praca w szczególnych warunkach.

Skarga kasacyjna organu rentowego została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 184 ust.1 w związku z art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 2015 r., poz. 748 ze zm.; dalej „ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych”) oraz § 2 i 4 rozporządzenia polegającą na przyjęciu, że praca kierowcy ciągnika rolniczego zatrudnionego przy pracach polowych w branży rolniczej jest pracą wymienioną w stanowiącym załącznik do rozporządzenia wykazie A, w dziale VIII dotyczącym transportu i łączności pod poz. 3, w którym wskazano prace kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych. Skarżący wskazał, że - mimo wymienienia w wykazie resortowym - prace niewymienione w wykazie A, w dziale X (w rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym) nie mogą być uznane za prace wykonywane w warunkach szczególnych. Minister Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej nie użył zresztą pojęcia "ciągnik rolniczy", a oczywiste jest, że ciągnik jest pojazdem mechanicznym przystosowanym do ciągnięcia pojazdów lub urządzeń bez własnego napędu, które ze względu na ich przeznaczenie dzieli się na ciągniki rolnicze, leśne, samochodowe, pancerne itp. Kierowcy ciągników wykonują prace w transporcie (poz. 3 działu VIII wykazu A załącznika do rozporządzenia) ale kierowca ciągnika wykonujący prace polowe nie może być potraktowany w ten sam sposób. Nie można swobodnie ani dowolnie wiązać konkretnych stanowisk pracy z branżami, do których nie zostały przypisane w rozporządzeniu, z powołaniem się tylko na podobną lub nawet taką samą uciążliwość kierowania pojazdem. Specyfika pracy w transporcie i obciążenia psychofizyczne związane z uczestniczeniem pojazdu w ruchu publicznym (w transporcie) jest nieporównywalna z wykonywaniem prac na wskazanych stanowiskach w rolnictwie. Niewątpliwie wykonywane tam prace należą do typowych prac rolniczych i nie mają żadnego związku z ruchem drogowym i transportem.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych poddał analizie wykazy resortowe, celem ustalenia czy każda praca kierowcy kombajnu niezależnie od branży i przedsiębiorstwa stanowi pracę w warunkach szczególnych i ustalił, że stanowisko kierowcy kombajnu zostało wymienione tylko w wykazach wydanych przez Ministra

Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego oraz Zarząd Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy. W wykazach resortowych dotyczących rolnictwa stanowisko to nie zostało wymienione.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Ubezpieczony wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej i zwrot kosztów postępowania kasacyjnego oraz kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych. Podniósł, że profesja określona jako „kierowca ciągnika” obejmuje każdego kierowcę ciągnika, a więc także rolniczego. Wskazał, że w dziale X nie zamieszczono żadnej pracy związanej z obsługą maszyn wykorzystywanych w rolnictwie, ponieważ takie prace zostały określone w dziale VIII pod poz. 3 załącznika do rozporządzenia. Wymienienie obok siebie prac kierowcy ciągnika, kombajnu oraz pojazdu gąsienicowego uznał za nieprzypadkowe, gdyż każda z tych maszyn może być używana w rolnictwie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ustalenie prawa do emerytury przed ukończeniem przez mężczyznę urodzonego po dniu 31 grudnia 1948 r. wieku 65 lat, wymaga - stosownie do art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - osiągnięcia w dniu 1 stycznia 1999 r. (wejścia w życie ustawy) okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Pracownik wykonujący prace w szczególnych warunkach, wymienione w wykazie A, nabywa prawo do emerytury, jeżeli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach wynosi, co najmniej 15 lat (§ 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia).

Wymagany okres zatrudnienia w szczególnych warunkach ocenia się według przepisów powołanego rozporządzenia jako przepisów dotychczasowych, do których odsyłał uchylony art. 34 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w zakresie rodzajów prac, stanowisk i warunków uprawniających do wcześniejszej emerytury (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01, OSNP 2002 nr 10, poz. 243). Treść tych wykazów stanowi odniesienie do ustalenia wykonywania pracy w szczególnych warunkach także po zmianie art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu

Ubezpieczeń Społecznych ustawą z dnia 27 marca 2003 r. ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 56, poz. 498) i wprowadzeniu określenia pracy wykonywanej w szczególnych warunkach jako pracy o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia.

W związku z tym do uzyskania emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 i 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych uprawnia wyłącznie wykonywanie pracy na stanowisku określonym w wykazach A lub B, stanowiących załącznik do rozporządzenia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306 i z dnia 9 maja 2006 r., II UK 183/05, niepublikowany). Zasadnicze znaczenie ma więc dostosowanie do tych przepisów treści poświadczenia wykonywania pracy w warunkach szczególnych przez pracodawcę, dokonywane według wzoru stanowiącego załącznik do przepisów wydanych na podstawie § 1 ust. 2 rozporządzenia, lub w świadectwie pracy, tym bardziej że treść poświadczenia na podstawie posiadanej dokumentacji może obejmować tylko te stanowiska, na których w danym zakładzie pracy świadczone były prace odpowiadające charakterowi pracy opisanemu w odpowiedniej pozycji wykazu-załącznika do rozporządzenia. Inaczej mówiąc, od pracodawcy wystawiającego zaświadczenie o wykonywaniu pracy w szczególnych warunkach wymagane jest wskazanie tylko stanowiska, na którym wykonywana była praca o rodzaju wymienionym w odpowiednim dziale załącznika-wykazu A lub B do rozporządzenia. Chodzi przy tym tylko o rodzaj pracy określony w § 4-15 rozporządzenia, zgodnie z przypisaniem jej do działu umieszczonego w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia.

Dostrzegając, że w rozporządzeniu nie określa się prac wykonywanych w szczególnych warunkach przez wskazanie stanowisk, na których praca taka jest wykonywana, należy wskazać, iż podstawą świadectwa wykonywania pracy w warunkach szczególnych jest wskazanie danego stanowiska pracy w przepisach resortowych wydanych na podstawie upoważnienia przewidzianego w § 1 ust. 2 rozporządzenia, co było dyrektywą dla organów zwierzchnich lub nadzorujących

zakłady pracy do prowadzenia wykazów stanowisk wymienionych w załączniku do rozporządzenia, zawierających normy o charakterze informacyjnym, techniczno-porządkującym, uściślającym (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 czerwca 2004 r., P 17/03, OTK-A 2004 nr 6, poz. 57 i wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 218/09, niepublikowany). Wykazy resortowe muszą pokrywać się z wykazami stanowiącymi załączniki do rozporządzenia w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2004 r., II UK 337/03, OSNP 2004 nr 22, poz. 392 i z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306).

Przytoczona zasada stanowiskowo-branżowego charakteru wyodrębnienia prac kwalifikujących do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym nie ma jednak charakteru absolutnego i w szczególnych okolicznościach sprawy można od niej odstąpić. Może się bowiem zdarzyć, że dany zakład pracy wykonywał także zadania całkowicie odpowiadające innemu działowi gospodarki (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817, z dnia 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817 i z dnia 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, OSNP 2015 nr 5, poz. 66), a co za tym idzie, szkodliwość danego rodzaju pracy odpowiada szkodliwości pracy przyporządkowanej do innej branży. Decydujące znaczenie ma w tym przypadku to, czy pracownik w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy narażony był na działanie tych samych szkodliwych czynników, na które narażeni byli pracownicy innego działu przemysłu, w ramach którego to działu takie same prace zaliczane są do pracy w szczególnych warunkach (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, LEX nr 1439383 i z dnia 25 marca 2014 r., I UK 337/13). Należy jednak mieć na względzie, że - zważywszy na wyjątkowy charakter prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym - możliwość zakwalifikowania pracy na danym stanowisku jako pracy wykonywanej w szczególnych warunkach u pracodawcy, którego podstawowa działalność nie należy do branży, do której przyporządkowane jest dane stanowisko pracy, jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy wykonywanie tej pracy oznacza narażenie na tożsame szkodliwe czynniki właściwe branży przypisanej do stanowiska wymienionego w wykazie A rozporządzenia. Jedyne wyjątki zostały

przewidziane w dziale XIV wykazu A jako "prace różne", których nie przypisano do określonego działu gospodarki.

Decydujące jest narażenie na działające szkodliwych czynników równe narażeniu pracowników innego działu przemysłu wykonujących takie same prace zaliczane do pracy w szczególnych warunkach, dlatego konieczny jest bezpośredni związek wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla danej pracy w określonym dziale gospodarki (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09 i I UK 24/09, z dnia 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, z dnia 19 maja 2011 r., III UK 174/10, z dnia 19 marca 2012 r., II UK 166/11 i z dnia 14 marca 2013 r., I UK 547/12, niepubl.). Usystematyzowanie prac o znacznej szkodliwości i uciążliwości w oddzielnych działach zostało powiązane z przypisaniem poszczególnych stanowisk pracy odpowiednim gałęziom gospodarki (np. dział I – prace w górnictwie, dział II – prace w energetyce itp.). Nie jest to przypadkowe, gdyż konkretne stanowisko narażone jest na ekspozycję na czynniki szkodliwe w stopniu mniejszym lub większym, w zależności od tego, w którym dziale przemysłu jest umiejscowione. W określeniu rodzaju pracy uzasadniającej prawo do świadczeń na zasadach rozporządzenia chodzi więc wyłącznie o pracę wymienioną pod odpowiednią pozycją wykazu-załącznika oraz o wykonywanie takiej pracy na stanowisku przypisanym do działu przemysłu umieszczonego w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia. Nie można uznać, że wykonywanie podobnych czynności przypisanych pracom w różnych działach przemysłu powoduje takie samo narażenie na działanie szkodliwych czynników, jakiemu podlegają pracownicy danego działu.

Zaliczenie prac wykonywanych przez ubezpieczonego na stanowisku pracy w rolnictwie do prac wykonywanych w szczególnych warunkach prac nie zostało powiązane z domniemaniem znacznej ich szkodliwości dla zdrowia oraz ze znacznym stopniem uciążliwości, na jakie narażeni są pracownicy wykonujący prace „w transporcie i łączności” wymienione w dziale VIII wykazu A. Uwzględnienie przyjętej przez rozporządzenie kwalifikacji branżowo-stanowiskowej oraz systematyki przepisów nie pozwala więc na kwalifikowanie pracy kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gaśnicowych wykonujących pracę w rolnictwie jako pracy w szczególnych warunkach. Umieszczenie stanowiska

kierowcy ciągnika tylko w branży „transport i łączność” łączy szkodliwość tej pracy nie z samym prowadzeniem tych pojazdów, lecz z prowadzeniem ich przy uwzględnieniu specyfiki „technologii” pracy w transporcie i obciążeń psychofizycznych związanych z uczestniczeniem takich pojazdów w ruchu publicznym, tj. obciążeń, których nie ma, jak uznał prawodawca, przy wykonywaniu prac na wskazanych stanowiskach w rolnictwie, gdzie dominują prace rolnicze.

Praca kierującego ciągnikiem rolniczym nie jest pracą „w transporcie”, gdyż kierujący niczego nie transportuje, lecz wykonuje za pomocą ciągnika prace polowe (np. siewy, orze, nawozi, spulchnia glebę itp.). W wyroku z dnia 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13 (niepubl.), Sąd Najwyższy przyjął, że nie ma najmniejszych podstaw do uznania, iż prace polowe, polegające na obsłudze ciągnika, mogą być zaliczone do prac w transporcie, przewidzianych w wykazie A, dziale VIII pod poz. 3., gdyż wymienienie w wyżej wymienionym wykazie prac kierowców ciągników i kombajnów nie oznacza, że za pracę w szczególnych warunkach powinno być uznane kierowanie tymi pojazdami przy wykonywaniu jakichkolwiek czynności, a nie tylko transportowych. Sąd Najwyższy w obecnym składzie pogląd ten podziela, uznając, że prace kierowcy ciągnika, traktora lub kombajnu w transporcie i w rolnictwie, mimo pewnych podobieństw, wykazują istotne różnice. Z tego względu nie ma podstaw, aby określenie „transport” rozumieć szeroko, jak przyjął Sąd Apelacyjny, tj. jako wszelkie działy gospodarki, w których wykorzystuje się wymienione pojazdy i zatrudnia pracowników do ich obsługi.

Według Sądu Najwyższego, zatrudnienie traktorzysty przy pracach polowych w rolnictwie nie stanowi „pracy kierowcy ciągnika w transporcie”, która w myśl przepisów jest uznawana za pracę w szczególnych warunkach, gdyż szkodliwość pracy wykonywanej na stanowisku kierowcy ciągnika w transporcie i łączności jest konsekwencją obciążeń psychofizycznych, jakie towarzyszą uczestniczeniu takich pojazdów w ruchu komunikacyjnym na drogach publicznych. Siłą rzeczy, takie obciążenia nie występują przy kierowaniu ciągnikiem rolniczym, w trakcie zatrudnienia w rolnictwie, gdzie dominują prace polowe (por. np. niepublikowane wyroki z dnia 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13, z dnia 13 sierpnia 2015 r., II UK 298/14, z dnia 5 maja 2016 r., III UK 132/15, z dnia 13 lipca 2016 r., I UK 218/15, z

dnia 12 października 2016 r., III UK 1/16, z dnia 26 stycznia 2017 r., III UK 51/16 i z dnia 16 lutego 2017 r., II UK 730/15).

Mylące są argumenty wskazujące na szczególny charakter pracy traktorzysty wywodzone ze słów rozporządzenia: "prace kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych". Nie ma między nimi podobieństwa, ciągnikami bowiem nazywane są samochody ciężarowe z naczepą, a kombajnami maszyny zespołowe wykorzystywane w wielu działach gospodarki (kombajny górnicze, zrębowe, drogowe, także rolnicze).

Konkludując, prace wymienione w wykazie A, dziale VIII pod poz. 3 nie mają nic wspólnego z rolnictwem. Wymienienie ich w wykazie resortowym nie ma znaczenia prawnego, skoro nie zostały wymienione w rozporządzeniu w dziale dotyczącym rolnictwa.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.), pozostawiając orzeczenie o zwrocie kosztów postępowania kasacyjnego Sądowi Apelacyjnemu.

r.g.